

WATERLINIES WEEKENDTOCHTEN

FIETS LANGS DE MOOISTE VERDEDIGINGSWERKEN IN UTRECHT

MET ROUTES
& KAARTEN

INHOUD

Inleiding	3
Plattegrond met linies en tochten	4
2000 jaar militaire verdediging in de provincie Utrecht	6
Historie verdedigingslinies	
De Romeinse limes	10
Oude Hollandse Waterlinie	12
Grebbeinie	14
Hollandse Waterlinies	16
Weekendtochten	
1 Hollandse Waterlinies	20
2 Limes en Linies	26
3 Utrechts werelderfgoed	32
Mooie steden en dorpen	38
Horeca en overnachten	42

COLOFON

Uitgave	Visit Utrecht Region
Tekst	Jessica de Korte
Fotografie	omslag: Jessica de Korte
Vormgeving	HaasDesign
Cartografie	Cartographics
Drukwerk	Libertas Pascal
Oplage	15.000/april 2022

Vanuit het programma Hollandse Waterlinies van de provincie Utrecht is deze gids tot stand gekomen. In samenwerking met Visit Utrecht Region en Routabureau Utrecht. Met bijdragen van stichting Oude Hollandse Waterlinie, stichting Grebbeinie, de Nederlandse Limes Samenwerking, Landschap Erfgoed Utrecht en provincie Noord-Holland.

Werk aan de Groeneweg

INLEIDING

Foto: Jessica de Korte

Fort Everdingen

WAAR WATERLINIES EEUWENLANG ONS LAND BESCHERMDEN, FIETS JE NU LANGS SCHITTERENDE POLDERS, RIVIEREN EN MEREN. ONTDEK ONDERWEG DE SPANNENDE VERHALEN ACHTER DE FORTEN. KAMPEER NAAST EEN BUNKER, DRINK EEN FORTBIERTJE OF STAP IN EEN VIRTUAL REALITY-SHOW.

In dit boekje staan drie fietstochten die grotendeels door de provincie Utrecht lopen, van 100 tot 125 kilometer, met kaarten en de leukste hotspots. De routes kun je afleggen in een (lang) weekend, maar doordeweeks mag natuurlijk ook. Ze lopen langs fietsknooppunten en zijn daardoor makkelijk te volgen. Je rijdt door vijf verdedigingslinies: de Romeinse limes, Oude Hollandse Waterlinie, Grebbeinie en Hollandse Waterlinies (Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam samen).

MOOIE NATUUR

De forten mochten in oorlogstijd niet opvallen. Daarom lagen ze verscholen achter een heleboel hoge bomen en wilde struiken. Toen de waterlinies eenmaal overbodig werden, kreeg de natuur alle ruimte. Vleermuizen overwinteren nu in de oude

verdedigingswerken, reeën verschuilen zich achter de heesters en ijsvogels scheren over het water. De Hollandse Waterlinies zijn sinds 2021 UNESCO Werelderfgoed, waardoor ze blijven beschermd.

STOERE FORTEN

Als je langs de oude waterlinies fietst, kun je niet om de boeiende historie heen. Door een slimme strategie hielden de Nederlanders met weinig mankracht enorme legers tegen. In de stoere forten kun je nu van alles beleven. Duik bijvoorbeeld in de geschiedenis bij het Waterliniemuseum Fort bij Vechten, drink koffie op het zonnige terras van Fort aan de Buursteeg of kampeer bij Fort Werk aan de Korte Uitweg. De routes in dit boekje gaan langs de gaafste plekken, vaak verborgen in het groen.

2000 JAAR MILITAIRE VERDEDIGING IN DE PROVINCIE UTRECHT

Foto: Martin van Loken

WATER KWAM LANG VAN PAS BIJ HET HINDEREN VAN DE VIJAND. ZO KOZEN DE ROMEINEN DE RIJN ALS GRENS, WAAR ZE FORTEN LANGS BOUWDEN. NA DE TACHTIGJARIGE OORLOG ONTSTOND DE EERSTE WATERLINIE EN LIETEN MILITAIRES GROTE STUKKEN LAND OVERSTROMEN.

'God schiep de aarde, maar de Hollanders schiepen Holland,' is een bekend gezegde. Nergens ter wereld zijn waterbeheerders zo creatief als in Nederland, waarvan een groot deel onder zeeniveau ligt. Dijken, dammen en sluzen houden de voeten droog. Maar die blijken ook handig bij het onder water zetten van een stuk land. Inunderen, zoals dat met een duur woord heet. Zo ontstaat een hindernis voor de vijand.

DE ROMEINSE LIMES

De Romeinen legden omstreeks 12 voor Christus de eerste waterwerken van Nederland aan. De Rijn was toen een rivier die vrij door de delta stroomde,

zich vertakte en soms een andere loop nam. Voor de verovering van het Germaanse gebied in het noorden wilden de Romeinen hier met hun vloot overheen. Dan moest wel het waterpeil omhoog. Na de aanleg van een dam bij de splitsing met de Waal ging er meer water naar de Rijn stromen. De Romeinen brachten meer kanalen en dammen aan bij de Rijn en Vecht, zodat een bevaarbare route naar het Flevomeer (nu IJsselmeer) ontstond.

Voor hun latere grens- en verdedigingszone, de limes, keken de Romeinen goed naar de strategische ligging in het landschap. Om forten te kunnen bouwen, voerden ze van heinde en verre materialen

aan. In het heuvelachtige Engeland maakten ze de Muur van Hadrianus van stenen. Voor de Neder-Germaanse limes, die van Katwijk aan Zee naar het Duitse Remagen liep, vormde de Rijn een natuurlijke grens. Aan de zuidelijke oever bouwden de Romeinen forten, wachttorens en een weg. Op zijn hoogtepunt strekte hun rijk zich uit van Schotland tot in het Midden-Oosten en noorden van Afrika.

KOMST VAN DE POLDERS

Door de bevolkingsgroei waren in de late middeleeuwen meer huizen en landbouwgrond nodig. De bisschop van Utrecht en graaf van Holland begonnen omstreeks het jaar 1000 met de ontginning van woeste veenmoerassen. Ze lieten sloten, sluzen en dijken aanleggen. De Rijn was sinds de Romeinse tijd anders gaan lopen. Bij Wijk bij Duurstede splitste hij zich nu in de Lek en Kromme Rijn. Voor het tegengaan van overstromingen verscheen hier in 1122 een dam, die de Kromme Rijn afsloot. Met de minder natte grond kon Utrecht zich als belangrijke stad ontwikkelen. Ook ging de Lek een grotere rol spelen.

Eeuwen later zou blijken dat de waterwerken niet alleen handig zijn bij het drooghouden, maar ook bij de verdediging van het land. De bossen in het oosten van Utrecht liggen op hogere zandgronden, terwijl de polders zich onder de zeespiegel bevinden. Maak je een gat in een dijk, dan loopt een stuk land automatisch onder water. Handig als hindernis voor de vijand. Holland (het rijke westen) kreeg al bescherming van de Noordzee en de grote rivieren in het zuiden, maar in het oosten ontbrak een natuurlijke barrière.

TIP VAN DE BOSWACHTER

Ga eens kijken op het Werk aan de Groeneweg. Dit is een bijzondere plek vol geschiedenis en natuur. Met oude fruitbomen ooit geplant als camouflage van deze plek. Loop een klein stukje door de loopgraven en de kazemat, kijk in een van de groepsschuilplaatsen en geniet van de vogels en de rust. Veel plezier! Tineke Harlaar

Foto: AeroPhoto Schiphol

Beersluis Everdingen

Foto: Jessica de Korte

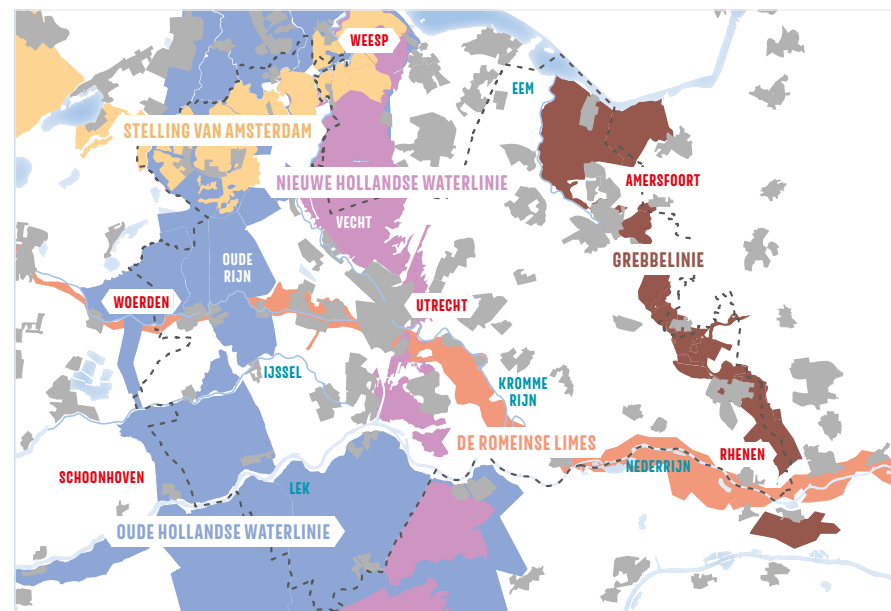
LAND ONDER WATER ZETTEN

De Nederlanders maakten voor het eerst gebruik van inundatie (onderwaterzetting) tijdens de Tachtigjarige Oorlog, in de vrijheidsstrijd tegen de Spaanse machthebbers. Zo ontstond het idee voor een waterlinie, die later de Oude Hollandse Waterlinie zou gaan heten. Militairen zetten de polders tot kniehoogte onder water, waardoor de vijandelijke soldaten, paarden en voertuigen moeilijk verder konden. Voor boten was het niet diep genoeg. Het water stroomde uit de Zuiderzee (nu IJsselmeer), de Lek en andere rivieren de polders binnen. Op de plekken die droog bleven, zoals dijken en wegen, werden aardewerken als versterkingen gebouwd.

Tijdens een inval van de Fransen in Rampjaar 1672, toen Lodewijk XIV met zijn leger snel land veroverde, kwam de Oude Hollandse Waterlinie net op tijd af. In het begin ging het onder water zetten van het grondgebied chaotisch. Ook was er veel verzet. Boeren moesten verplicht dijken doorsteken en zagen hun landbouwgrond verloren gaan. Vanaf 1700 ging de aanpak meer planmatig. Met nieuwe sluisen, kanalen en waterkeringen kregen de militairen meer controle over het water. Op de zwakke plekken verschenen forten. Vaak lagen die in het hart van een weg of dijk, zodat de doorgaande weg er in een boog omheen liep.

UTRECHT EN AMSTERDAM

De provincie Utrecht wilde in het begin niet meedoen aan de Oude Hollandse Waterlinie. De bestuurders hielden in oorlogstijd liever de macht over hun eigen grondgebied. Daarom verscheen de linie direct ten westen van de grens, in de provincie Holland, waar Schoonhoven en Oudewater onder vielen. Toen de Fransen in 1672 de stad Utrecht

heel rap bereikten, ging de provincie Utrecht toch overstag. De linie schoof hierna steeds meer naar het oosten op. De Oude Hollandse Waterlinie verloor begin negentiende eeuw grotendeels haar militaire functie. Later nam de Nieuwe Hollandse Waterlinie, die ook de stad Utrecht omsloot, haar rol over.

Het land onder water zetten duurde lang. Daarom wilden de militairen bij oorlogsdreiging meer tijd voor het gereedmaken van de Oude en later Nieuwe Hollandse Waterlinie. In de achttiende eeuw begon de aanleg van de Grebbelinie. Tussen de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug verscheen een bufferzone, waar de vijand eerst doorheen moest. De Stelling van Amsterdam volgde tegen het einde van de negentiende eeuw. Een extra kring van betonnen forten beschermde de hoofdstad, die een belangrijk economisch centrum was. De stelling en linies bleken in de Tweede Wereldoorlog verouderd: de Duitsers vlogen er zo overheen.

EEUWENOUE WEGEN

Wist je dat je op een paar plekken over eeuwenoude landwegen fietst?

- ★ Wegh der Weegen tussen Amersfoort en Utrecht (huidige N237), in 1650 ontworpen door de Amersfoortse bouwmeester Jacob van Campen.
- ★ Via Regia tussen Utrecht en Wageningen (huidige N225), een route die Utrecht vanaf de tiende eeuw met Keulen verbond.
- ★ Route Impériale van Abcoude tot Meerkerk, in 1812 aangelegd door Napoleon Bonaparte, en de eerste verharde weg van Utrecht.

DE ROMEINSE LIMES 19 V. CHR. - 476

DE NOORDGRENNS VAN HET ROMEINSE RIJK, DE LIMES, LIEP DWARS DOOR UTRECHT. HIER VONDEN ARCHEOLOGEN VEEL BODEMSCHATTEN, WAARONDER GOED BEWAARDE SCHEPEN. DE NEDER-GERMAANSE LIMES IS SINDS 2021 UNESCO WERELDERFGOED.

In Nederland bestond de limes uit zo'n twintig forten op de zuidoever van de Rijn, met elkaar verbonden door een weg. De Rijn was een meanderende rivier van zeventig tot honderd meter breed, die getijden kende en regelmatig voor overstromingen zorgde. In Utrecht liggen op deze plek nu de smallere Nederrijn, Kromme Rijn, Leidse Rijn en Oude Rijn. Vaak bouwden de Romeinen hun forten, die ze castella noemden, op plaatsen waar andere rivieren toegang gaven tot het achterland. Rivieren waren immers de snelwegen van die tijd en zo konden ze levensmiddelen en andere producten vervoeren.

Op weinig plekken vind je drie Romeinse forten zo dicht bij elkaar als rond de stad Utrecht. De castella liggen nog altijd onder het Domplein in het stadscentrum, Vechten (Bunnik) en De Meern (Leidsche Rijn). Hier is het Romeinse verleden op een spannende manier tot leven gebracht. Zo kun je bij DOMunder meters onder het Domplein met een slimme zaklamp op zoek naar archeologische resten en verhalen. Castellum Hoge Woerd in Leidsche Rijn is een eigentijdse herbouw van het Romeinse fort dat hier stond. Wie over de omwalling loopt en de poorttorens bezoekt, neemt een virtuele duik in het verleden.

Castellum Fectio

Foto: Jelle Vermeeks

ROMEINSE OPGRAVINGEN

De Romeinen waren zo'n 450 jaar lang aanwezig in Nederland en lieten hun sporen achter. Door de luchtarme en goed afsluitbare klei is niet alleen metaal, maar ook veel organisch materiaal zoals hout en bot, bewaard gebleven. Zo kunnen archeologen goed zien hoe innovatief de Romeinse militairen waren en welke maatregelen ze namen om het grillige rivierenlandschap enigszins de baas te zijn. Nergens vonden de archeologen zoveel goed bewaarde schepen als in Nederland. De Neder-Germaanse Limes staat door de vele opgravingen sinds 2021 op de UNESCO Werelderfgoedlijst.

Vechten is een van de rijkste vindplaatsen. Naast Fort bij Vechten zijn een aantal vondsten verwerkt in een betonnen reconstructie, die de oude omtrek van het Romeinse castellum Fectio weergeeft. De grond ligt hier nog altijd een meter hoger dan de omliggende weilanden. De Meern 1 is het meest compleet bewaarde Romeinse rivierschip van Noordwest-Europa en ligt in Castellum Hoge Woerd. Hier zaten zelfs nog bezittingen van de bemanning in. Parkeergarage Castellum in Woerden heeft een drive-in museum, met aardewerk en een deel van een schip.

ONTDEK MEER
OVER DE HISTORIE
EN LEUKE TIPS OP
ROMEINEN.NL

Foto: Mike Bink

Romeins schip Castellum Hoge Woerd

Foto: Aafke Houwerda

TIP VAN EEN BEZOEKER

Het Castellum Hoge Woerd is een ontzettend leuke en mooie plek. Wat deze locatie echt uniek maakt, is de afwisseling die het biedt. Door het grote aanbod aan historie, natuur, theater en cultuur is het een heel bedrijvige plek waar je veel kan meemaken en ook nog eens een lekker kopje koffie kan drinken in de zon! **Josephine Timmers**

DOMunder

OUDE HOLLANDSE WATERLINIE

1672 - 1815

MET HET ONDER WATER ZETTEN VAN LAND HIELDEN SOLDATEN EN BOEREN HEEL WAT GROTE LEGERS TEGEN, WAARONDER DIE VAN ZONNEKONING LODEWIJK XIV. DE OUDE HOLLANDSE WATERLINIE WAS EEN BELANGRIJK VOORBEELD VOOR ANDERE VERDEDIGINGSWERKEN IN NEDERLAND.

Toen de laatste Spaanse troepen halverwege de zeventiende eeuw Nederland verlieten, had het onder water zetten van land zijn nut bewezen. Zo ontstond het idee van een waterlinie. Maar voor de aanleg daarvan was weinig tijd. In het Rampjaar 1672 marcheerde het leger van Zonnekoning Lodewijk XIV met 120.000 soldaten het land binnen. In rap tempo nam hij Naarden en Utrecht in. Vervolgens sloegen de Fransen in de regio aan het plunderen. Ze stalen niet alleen de oogst en het vee van boeren, maar staken ook huizen, boerderijen en kerken in brand.

Vooraf de bewoners van de provincie Utrecht kregen het zwaar te verduren. Het leger verwoestte kastelen en dorpen langs de Vecht, Linge en Hollandse IJssel. Een stadje als Ameide lag plots in de frontlinie, en ging in vlammen op. De Fransen rukten op naar Woerden en namen de stad zonder slag of stoot in. In de nacht van 11 op 12 oktober deden de Hollandse troepen een vergeefse poging om de soldaten weg te jagen. Dit liep uit tot een groot slagveld. Ten noorden van de stad kwamen meer dan 2600 soldaten om.

Foto: Harald Lakerweld

NET OP TIJD KLAAR

Lodewijk XIV treuzelde. De Zonnekoning verbleef samen met zijn hofschilder en maîtresse anderhalve week in de buitenplaats Bogaerdslust in Zeist. Hij maakte zelfs een triomftocht door de stad. Te paard. Dit gaf de Nederlanders genoeg tijd om de waterlinie, die later de Oude Hollandse Waterlinie zou heten, op tijd klaar te krijgen. Ze dwongen boeren, burgers en bestuurders met harde hand om mee te werken aan het doorsteken van dijken en het openen van sluizen. Dit zorgde ervoor dat Lodewijk XIV niet verder kon trekken naar het westen, het economische hart van Nederland.

Foto: Hans van Vrouwerf

TIP VAN EEN BEWONER

Vlakbij Ameide kom je langs natuurgebied de Zouweboezem, een eldorado voor riet- en watervogels. Hier broedt de grootste purperreigerkolonie van Nederland. In de tijd van de Oude Hollandse Waterlinie werd de Zouweboezem van militair belang. Met het water kon het omliggende land worden geïndeerd. Arine Gijsbers-Bovekerk

Na het vertrek van de Fransen bouwden de Staten van Holland de succesvolle waterlinie uit, die later bij meer conflicten werd ingezet. Met tussenpozen brachten militaire ingenieurs verbeteringen aan. Ze lieten nieuwe forten aanleggen en gaven steden als Woerden, Oudewater en Naarden moderne vestingwerken. Voorheen stonden enorme poldergebieden te lang blank, wat voor economische schade zorgde. Door extra sluizen en kanalen kwam er meer controle over het water, en lukte het om kleinere stukken land te inunderen. Ook verschoof de linie steeds verder naar het oosten, richting de stad Utrecht.

EEN KOUDE WINTER

De winter van 1794 was zo streng, dat zelfs de rivieren bevroren. De Franse legers van Napoleon staken het ijs over en kwamen zo ineens heel makkelijk het land binnen. Ze riepen vervolgens de Bataafse Republiek uit. Napoleon had veel bewondering voor de waterlinie, die hij graag wilde versterken. Maar in 1813 werden de Fransen alweer uit het land verdreven.

**ONTDEK MEER
OVER DE HISTORIE
EN LEUKE TIPS OP
OUDEHOLLANDEWATERLINIE.NL**

GREBBELINIE 1744 - 1951

DE GREBBELINIE WAS EEN VOORPOST VAN DE HOLLANDSE WATERLINIES. HIER KOZEN DE MILITAIRES VOOR AARDEN VERDEDIGINGSWERKEN, OMDAT DE AANLEG DAARVAN VRIJ RAP GING. BIJZONDER ZIJN DE FLINKE HOOGTEVERSCHILLEN IN HET GEBIED.

De bestuurders van Nederland overlegden jarenlang over de Grebbelinie, maar stelden de aanleg keer op keer uit. De hoge kosten schrokken af. Het idee was om de vijand in het oosten op te houden, zodat er genoeg tijd was voor het in verdediging brengen van de Oude en later Nieuwe Hollandse Waterlinie. Een linie achter de IJssel bleek niet geschikt. De rivier was te lang voor een klein leger en telde te veel doorwaadbare plaatsen. Tussen de Zuiderzee en de Rijn was de drassige Gelderse Vallei wél de aangewezen plek voor een waterlinie.

De Eemdijk in het noorden en Heuvelrug in het zuiden waren goede natuurlijke barrières. Maar een probleem vormde het hoogteverschil van bijna zeven meter tussen Veenendaal en Spakenburg. Hoe viel te voorkomen dat het water direct wegstroomde, richting de Zuiderzee? Landmeetkundigen kwamen met het idee om verschillende vlaktes te maken, die trapsgewijs boven elkaar lagen. Dwarsdijken hielden het water tegen. Daarnaast moesten allerlei capriolen worden uitgehaald om het peil van de Rijn hoog genoeg te krijgen.

Fort aan de Buursteeg

Foto: Anne Hamers | MBI Heuvelrug & Vallei

AARDWERKEN ALS VERSTERKING

Eén ding loopt als een rode draad door de ontstaansgeschiedenis van de Grebbelinie heen: de bestuurders lieten pas verdedigingswerken aanleggen als de vijand voor de deur stond. Hierdoor was telkens een snelle oplossing nodig. Zo viel de keuze op aarden wallen, waar kanonnen achter konden staan. De forten hadden, net als die van de Oude Hollandse Waterlinie, geen stenen gebouwen. Hooguit bouwden de militairen een tijdelijk onderkomen van hout. Door de jaren heen kwamen er versterkingen bij.

Toen de Tweede Wereldoorlog dreigde uit te breken, maakte Nederland van de Grebbelinie zijn hoofdverdediging. Deze linie was het meest bijdetijds en het beste te camoufleren. Ook zouden steden als Utrecht, Den Haag en Amsterdam zo op afstand van het vijandelijk geschut blijven. Op de tekentafel lag een uitgebreid plan, met uitkijkposten, loopgraven, schuilplaatsen, prikkeldraad, mijnevelden, waterhindernissen en stalen versperringen tegen pantservoertuigen. In oktober 1940 moest alles klaar zijn. Helaas bleek dat te laat.

TIP VAN EEN BEZOEKER

Check ook de museumbunker Grebbelinie; het kleinste museum langs de route! In deze Duitse bunker (die in 1944-1945 gebouwd werd) beleef je de indrukwekkende verhalen van soldaten en omwonenden in de tijd van de Tweede Wereldoorlog. Samra Sabljic

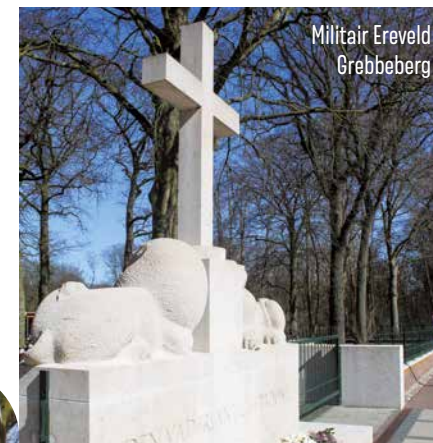

Foto: Bert Nierberg

GREBBELINIE

ONTDEK MEER
OVER DE HISTORIE
EN LEUKE TIPS OP
GREBBELINIE.NL

HOLLANDSE WATERLINIES 1815 - 1945

DE NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE EN STELLING VAN AMSTERDAM ZIJN MET BIJNA HONDERD FORTEN GOED HERKENBAAR IN HET LANDSCHAP. ONDER DE NAAM HOLLANDSE WATERLINIES VORMEN ZE SINDS 2021 ÉÉN UNESCO WERELDERFgoed.

Naar restanten van de oudere waterlinies kan het soms zoeken zijn. De Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam zijn duidelijker in het landschap aanwezig. Midden in de natuur liggen bijna honderd forten, maar ook dijken, sluisen, gemalen, kanalen en bunkers. Omdat de linies samen een doordacht verdedigingssysteem vormden, staan ze sinds 2021 als gezamenlijk Werelderfgoed - de Hollandse Waterlinies - op de UNESCO-lijst. Van Edam tot de Biesbosch ligt een strategisch landschap, met slim watermanagement en veel militaire werken, waar heel hard aan is gewerkt.

DE STAD UTRECHT DOET MEE

Napoleon maakte jarenlang de dienst uit in Nederland. Na zijn val ontstond voor de zoveelste keer het idee om de stad Utrecht achter de waterlinie te krijgen. Zo begon de aanleg van een nieuw verdedigingssysteem, dat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie zou heten. De Oude Hollandse Waterlinie verloor al snel de aandacht, waardoor de vestingsteden Woerden, Oudewater, Schoonhoven en Nieuwpoort hun rol verloren. Het idee bleef hetzelfde: de vijand tegenhouden door stukken land onder water te zetten. De inundaties werden beter beheersbaar en er kwamen verdedigingswerken bij.

Foto: Albe Jonker

Foto: Luuk Kramer

Voor bescherming van de toegangswegen ontwierp een ingenieur een ring om de stad Utrecht, met van noord naar zuid: Fort De Gagel, Fort aan de Klop, Fort Blauwkapel, Fort de Bilt, Fort Vossegat, De Lunetten en Fort Jutphaas. Aan weerszijden van de Lek verschenen Fort Honswijk en Fort Everdingen, de eerste torenforten. Hun geschutstorens van zwaar metselwerk waren bestand tegen het geschut van dat moment. Op meerdere verdiepingen konden kanonnen staan. Ook dienden de gebouwen als uitkijkpost, verblijfplaats voor de troepen en materiaalopslag.

KRAAN VAN DE WATERLINIE

De ingenieurs keken nog eens goed naar het inundatiestelsel, waarna ze allerlei aanpassingen deden. Zo maakten ze de Kromme Rijn rechter en breder. Door de aanleg van een sluis werd Wijk bij Duurstede de kraan van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in de provincie Utrecht. Een inundatiekanaal verbond de Lek voortaan met de Kromme Rijn. Kostte het eerst nog bijna een maand om het gebied rond Utrecht onder water te zetten, nu duurde het nog maar vier tot twaalf dagen. Tot op de dag van vandaag gebruikt Utrecht de sluis, maar dan voor de aanvoer van water voor de stad.

Om het economische hart van Nederland beter te beschermen, kreeg Amsterdam aan het eind van de negentiende eeuw een verdedigingsring. Dit is de Stelling van Amsterdam. Nog altijd liggen meer dan veertig verdedigingswerken rondom de stad, allemaal op zo'n twintig kilometer afstand van het centrum, deels verborgen in het groen. Ze zijn van beton. Daardoor lijken ze meer op elkaar dan de oudere bakstenen forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De twee waterlinies sluiten bij Fort Hinderdam op elkaar aan.

TIP VAN EEN FORTEIGENAAR

Fort Everdingen heeft door zijn koele bomvrije gebouwen en het unieke waterfiltersysteem de ideale condities om perfecte bieren te brouwen. Kom eens een keer proeven op ons grote terras of in ons knusse proeflokaal! Marco Lauret

FORT BIJ VECHTEN

Een van de grootste forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie is Fort bij Vechten. Waar ooit het Romeinse Castellum Fectio lag, verscheen een verdedigingswerk dat deel ging uitmaken van de tweede fortenring om de stad Utrecht. Op het terrein staan nog altijd zestien bomvrije gebouwen en een reduit; een zelfstandig verdedigbaar werk binnen een fort. Kazematten (een soort bunkers) liggen deels onder de grond bij de hoofdwal, met schietgaten voor mitrailleurs. De grote bomvrije kazerne werd later toegevoegd.

Een bijzonder nakomertje van de Nieuwe Hollandse Waterlinie ligt in de buurt van Nieuwegein: de Plofsuis. Dit waterwerk is uniek in de wereld. Bij de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal in

de jaren dertig was de eis dat het bij oorlogsdreiging afgesloten kon worden. Anders zou het inundatiewater uit de polders wegstromen via het kanaal. In vreedetijd mocht er alleen geen hinder voor het scheepsverkeer zijn. Boven de sluis werd daarom een groot betonnen reservoir met zand en stortsteen opgehangen. Militairen konden de dunne bodem met springstof wegslaan en het kanaal zo in één keer afsluiten.

EEN TWEEDE LEVEN

Begin jaren vijftig verloren de forten hun militaire status. Defensie gebruikte een aantal ervan nog een tijdje als detentiecentrum, oefenterrein en opslagplaats van munitie. Bij de opheffing van de waterlinies in 1963 ging een streep door de militaire wetten die de verdedigingswerken al die

Fort Spion

Foto: Aerophoto Schiphol

Fort Uitermeer

Foto: Jessica de Korte

tijd beschermden. Toch vielen de forten niet ten prooi aan de bouw van huizen of industrie. Omdat overal een hek omheen stond, kon de natuur ongehinderd zijn gang gaan. Eind jaren tachtig groeide het besef om de oude forten een tweede leven te geven.

Ondernemers runnen in de forten nu restaurants, B&B's, campings, galleries, musea en een bierbrouwerij. Ook Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer doen hier en daar het beheer. Omdat de forten goed verborgen moesten liggen, groeien er volop planten, struiken en bomen. Dat maakt ze populair bij veel dieren, zoals vleermuizen, dassen, reeën en vossen. Nu de Hollandse Waterlinies zijn aangewezen als UNESCO Werelderfgoed, blijft het landschap met zijn forten en waterwerken nog beter beschermd. Zo kunnen ook toekomstige generaties hiervan blijven genieten.

TIP VAN EEN FORTGIDS

Geniet van de natuur en cultuurhistorie op Fort Uitermeer, met zijn ooievaarsnesten, vogelkasten, zwaluwpaleizen en vleermuis-kasten. Als je de tijd hebt, overnacht dan op een zelfvoorzienend vlot van Waterfront met buitendouche en keukentje, midden in de stilte, op een idyllische plek. Lieuwe Veerman

HOLLANDE WATERLINIES
UNESCO WERELDERFGOED

**ONTDEK MEER
OVER DE HISTORIE
EN LEUKE TIPS OP
HOLLANDEWATERLINIES.NL**

WEEKENDTOCHT 1 HOLLANDSE WATERLINIES

DEZE WEEKENDTOCHT BEGINT IN VESTING WEESP EN GAAT LANGS HEEL WAT FORTEN VAN DE HOLLANDSE WATERLINIES. ER ZIJN ZELFS SPOREN VAN DE OUDE HOLLANDSE WATERLINIE. ZO KRIJG JE EEN GOEDE INDRUK VAN DE VERSCHILLENDE BOUWSTIJLEN DOOR DE JAREN HEEN, VAN EEN AARDWERK TOT EEN TORENFORT EN BETONNEN VERDEDIGINGSWERK. DE FIETSTOCHT GAAT DOOR EEN FANTASTISCH WATERRIJK LANDSCHAP, MET DE LOOSDRECHTSE, ANKEVEENSE EN VINKEVEENSE Plassen EN RIVIER DE VECHT. MUIDERBERG LIGT AAN HET IJMEER, WAAR ZICH VROEGER DE ZUIDERZEE BEVOND.

LEUK OM EVEN VOOR TE STOPPEN...

1 VESTING WEESP

De Fransen vielen Weesp in het Rampjaar 1672 aan. Zodra de rust terugkwam, maakten de Nederlanders er een echte vestingstad van. Het doel was niet alleen bescherming van Amsterdam, maar ook van de handelsroute over de Vecht, de weg van Naarden naar Muiden en later ook de spoorlijn van Hilversum naar Amsterdam. In de historische binnenstad staan ruim tweehonderd rijksmonumenten. De vestingstad heeft nog altijd vier bastions en een torenfort: Fort aan de Ossenmarkt.

2 VESTING MUIDEN

Als voorpost van Amsterdam speelde vesting Muiden samen met de vestingen Naarden en Weesp een belangrijke rol. Muiden sloot de Zeedijk af en beschermde de zee- en inundatiesluizen van de Vecht. Gebouw C, in de volksmond ook bekend als 'het Muizenfort', heeft een klein museum over de Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam.

3 MUIDERSLOT

Rijksmuseum Muiderslot is een van de best bewaarde middeleeuwse kastelen van Nederland. In de zalen en vertrekken staan meubels, voorwerpen en schilderijen uit de tijd dat de bekende schrijver en dichter P.C. Hooft hier woonde. Op deze plek komen de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam samen. Hierover leer je meer bij het Waterschild paviljoen, achter in de kasteeltuin. Opvallend zijn de acht-enveertig schietgaten in het kasteel, waardoor soldaten de hele omgeving konden beschermen.

4 NAARDEN VESTING EN HET VESTINGMUSEUM

Naarden is een schitterende vestingstad. Door de strategische ligging pakten de Hollanders hier flink uit, met de aanleg van stadswallen, een dubbele gracht, bastions en stadspoorten. Arbeiders groeven de hoge gronden rondom de vesting af, zodat ze die eenvoudiger onder water konden zetten. Naarden is fraai gerestaureerd. Het bezoekerscentrum Gele Loods heeft de tentoonstelling Naarden en de Waterlinies.

TIP

Fort Pampus is een forteiland, dat Amsterdam tegen aanvallen vanaf de Zuiderzee (nu het IJsselmeer) beschermde. Vanuit Muiden gaat een veerboot die kant op. Het is een mooie vaartocht en het fort is heel avontuurlijk. Je kunt door de stelsels lopen, voor kinderen is er een speurtocht.

Daarnaast leer je in het Nederlands Vestingmuseum meer over de verdedigingsgeschiedenis van Nederland.

5 BATTERIJEN AAN DE KARNEMELKSLOOT

Dit dubbele verdedigingswerk stamt nog uit de tijd van de Oude Hollandse Waterlinie en ligt aan beide kanten van de Karnemelksloot. Het bestaat uit twee eilandjes met grachten. Het tweelingfort (Fort Erica en Hamerfort) was belangrijk voor de verdediging van de tussenliggende damsluis, die het leegstromen van onder water gezet gebied moest voorkomen.

6 FORT KIJKUIT

Fort Kijkuit maakt onderdeel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Achter een muur met schietgaten ligt een bomvrij wachthuis, met bovenop een geschutopstelling. Er was vroeger plek voor zo'n vijftig soldaten. Natuurmonumenten heeft in het voormalige kruithuis een informatiepunt, over de geschiedenis van het fort en de natuur in de omgeving.

LF WEEKENDTOCHT

Deze route is een officiële LF-weekendtocht die hoort bij de LF Waterlinieroute, een langeafstandsfietsroute van 410 km. Met de LF Waterlinieroute fiets je van Edam naar Bergen op Zoom door het UNESCO Werelderfgoed van de Hollandse Waterlinies en een deel van de Zuiderwaterlinie. lfwaterlinieroute.nl

Foto: Desiree Meulmans

Vestingmuseum Naarden

WEEKENDTOCHT 1 HOLLANDE WATERLINIES

KNOOPPUNTEN

Etappe 1

Weesp - Breukelen, 44 km

Etappe 2

Breukelen - Weesp, 58 km

LF WATERLINIEROUTE

Deze weekendtocht volgt voor een groot deel de bewegwijzerde LF Waterlinieroute. Van Weesp tot Breukelen leiden de bordjes van de LF Waterlinieroute de weg. Van knooppunt 84 in Breukelen tot knooppunt 51 in Uithoorn volg je de fietsknooppunten. Daarna kom je weer op de LF Waterlinieroute.

- ### LEGENDA
- Fort
 - Horeca
 - Camping
 - Overnachtingsplek
 - Treinstation
 - Kasteel
 - Veerpont
 - 16 Fietsknooppunt
 - 2 Routepunt
 - LF Waterlinieroute
 - Fietsroute

7 FORT NIEUWERSLUIJ

De Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie komen samen bij Fort Nieuwersluis. Een deel van de oude aarden wallen ligt er nog, net als de negentiende-eeuwse geschutstoren. Het fort was in de Koude Oorlog een commandopost van Bescherming Bevolking, een vrijwilligersgroep die in het geval van een kernoorlog hulp wilde verlenen. Bezoekers kunnen hier nu virtueel een bomoefening ervaren.

VECHT EN BUITENPLAATSEN

Amsterdamse kooplieden lieten in de zeventiende eeuw buitenhuizen aan de Vecht bouwen. Een woonhuis met een prachtige tuin was niet alleen een goede investering, maar ook een statussymbool.

Foto: Jussica de Korte

Fort Uitermeer

11 FORT UITERMEER

Fort Uitermeer heeft een lange geschiedenis. Eind zestiende eeuw lag er al een schans naast de oude sluis, die later plaatsmaakte voor een aardwerk en op het eind een bomvrij torenfort. Op het terrein is van alles te doen en je kunt er overnachten op een vlot (zie horeca en overnachten op pagina 42).

Langs de Vecht

Foto: Martin van Looken | Bont & Vecht

Fort Waver-Amstel

Foto: Martin van Looken

8 FORT WAVER-AMSTEL

Fort Waver-Amstel bevindt zich op de plek waar de Amstel en Oude Waver bij elkaar komen en maakt deel uit van de Stelling van Amsterdam. Het ligt als een heuveltje in het polderlandschap.

9 FORT IN DE BOTSHOL

Fort in de Botshol is het enige fort van de Stelling van Amsterdam waarvan de aarden wallen nog bestaan. Onderduikers vonden tijdens de Tweede Wereldoorlog een veilig onderkomen in de bergloods. Wapens werden daarbij onder het konijnenhok verstopt. Het fort bevindt zich in een prachtig natuurgebied van Natuurmonumenten.

10 FORT BIJ NIGTEVECHT

Verscholen in het groen ligt Fort bij Nigtevecht. Grote delen zijn er nog: de betonnen kazerne, batterijen en liniedijk. Bijzonder zijn de twee gebouwen waar vroeger hefkoepels in zaten. Zo'n stalen koepel ging voor een schot omhoog, waarna hij weer terugzakte in de betonnen behuizing.

12 FORT AAN DE OSSENMARKT

Als versterking kreeg vesting Weesp halverwege de negentiende eeuw een bomvrije toren met een gracht en ophaalbrug. Later volgden remises, met daaronder een buskruitmagazijn. Nu herbergt het fort een muziekschool, verenigingen en bedrijven.

WEEKENDTOCHT 2 LIMES EN LINIES

DE GREBBELINIE EN HOLLANDSE WATERLINIES LIGGEN IN EEN HEEL VERSCHILLEND LANDSCHAP. OP DEZE FIETSTOCHT, DIE JE IN AMERSFOORT KUNT STARTEN, KOM JE DOOR BOSSEN, HEIDEVELDEN EN POLDERS. DRIE BELANGRIJKE RIVIEREN WORDEN AANGETIKT: DE NEDERRIJN, LEK EN KROMME RIJN. IN HET GEBIED VIND JE ZOWEL HERINNERINGEN AAN DE ROMEINEN ALS DE NEDERLANDERS, VOOR WIE HET WATER EEN GROTE ROL SPEELDE BIJ DE VERDEDIGING. OP DE ROUTE LIGGEN MAAR LIEFST DRIE MUSEA DIE VERDER INGAAN OP DE LINIES. DAT WORDT KIEZEN DUS. OF EEN EXTRA DAG VOOR DEZE TOCHT UITTREKKEN.

LEUK OM EVEN VOOR TE STOPPEN...

1 ASSCHATTERKEERKADE

De Asschatterkeerkade is met zijn 2.500 meter één van de langste keerkades van de Grebbelinie. Een keerkade zorgde ervoor dat het inundatiewater niet wegstroomde naar lager gelegen gebieden. De loopgraven, bunkers en tankversperringen in het landschap verwijzen naar de Tweede Wereldoorlog.

Asschatterkeerkade

2 POST VAN LAMBALGEN

Het vestingwerk dankt zijn naam aan landgoed Lambalgen. In 1793 werd de liniedijk omgevormd tot post. Er stond toen een stenen toren met schietgaten. Achter een aarden wal konden zeventig militairen kanonnen bedienen. Dan waren er nog ophogingen, waar 250 soldaten zich schuilhielden.

3 FORT AAN DE BUURSTEEG EN BEZOEKERSCENTRUM GREBBELINIE

Het Fort aan de Buursteeg is één van de grootste en belangrijkste verdedigingswerken van de Grebbelinie. Honderden militairen konden binnen de wallen bivakkeren. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog probeerden militairen een onneembare post van het fort te maken. Het verdedigingswerk lag tijdens de gevechten in de Grebbelinie flink onder vuur. Toch sneuvelden geen soldaten in het fort. Bezoekerscentrum Grebbelinie toont films, interactieve animaties en militaire voorwerpen.

4 HOORNWERK AAN DE GREBBE

Aan de voet van de Grebbeberg ligt een imposant verdedigingswerk, dat nog vrijwel intact is. Het bestaat uit aarden wallen en grachten, en verdedigde de weg van Wageningen naar Rhenen. Sla bij knooppunt 32 linksaf om het verdedigingswerk te zien.

5 MILITAIR EREVELD GREBBEBERG

Het militair ereveld Grebbeberg bij Rhenen was de eerste oorlogsbegraafplaats van Nederland. Hier liggen meer dan vierhonderd Nederlandse soldaten die in mei 1940 sneuvelden tijdens de strijd om het zuidelijke deel van de Grebbelinie. Het ereveld ligt 600 meter van de route af. Ga rechtsaf bij knooppunt 32 en volg de Grebbeweg.

6 WIJK BIJ DUURSTEDA

Wijk bij Duurstede was, door zijn ligging bij de splitsing van de Rijn en (voorloper van) de Lek, zowel voor de Romeinen als Nederlanders belangrijk. De Romeinen bouwden vlak bij de haven een castellum, waarschijnlijk met de naam Levefanum. In de tijd van de Nieuwe Hollandse Waterlinie verscheen er een inundatiesluis, die het water van de Lek naar Utrecht bracht (zie pagina 17). Nog altijd staan langs de Kromme Rijn grenspalen die aangaven dat het om een militaire rivier ging. De rivier vormde ook de grens van het Romeinse Rijk.

WEGH DER WEEGEN

Tussen knooppunt 85 en 53 fiets je een stukje langs de N237. Dit was vroeger de Wegh der Weegen, in 1647 ontworpen door de Amersfoortse bouwmeester Jacob van Campen. In ruil voor de aanleg en het onderhoud van een stukje van de weg, mochten rijke burgers hier een buitenplaats aanleggen.

Foto: Bert Rietberg

Bezoekerscentrum Grebbelinie

WEEKENDTOCHT 2 LIMES EN LINIES

LEGENDA

- Fort
- Horeca
- Camping
- Overnachtingsplek
- Treinstation
- Kasteel
- Veerpont
- Fietsknooppunt
- Routepunt
- Fietsroute

KNOOPPUNTEN

99	98	97	78	63
08	82	86	87	84
81	22	23	99	58
59	81	45	25	27
26	11	31	32	52
36	37	40	41	42
65	17	15	14	55
53	54	52	51	18
14	03	16	15	06
68	27	32	33	36
35	98	39	40	41
44	87	86	85	50
53	55	56	57	58
59	60	99		

Etappe 1
Amersfoort -
Wijk bij Duurstede, 63 km

Etappe 2
Wijk bij Duurstede -
Amersfoort, 62 km

7 FORT HONSWIJK

De geschutstoren van fort Honswijk is de grootste van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Hij heeft een kelder en nog altijd twee van de drie verdiepingen. Aan de overkant ligt zusterfort Everdingen. Militairen verhinderden hier de doortocht van de vijand over de Lek en zijn dijken. Een fototentoonstelling brengt de forten in de regio in beeld.

8 GEDEKTE GEMEENSCHAPSWEG

De Gedekte Gemeenschapsweg maakt deel uit van de Stelling van Honswijk en is de enige beschutte weg van de Nieuwe Hollandse Waterlinie die nog in zo'n goede staat is. Parallel loopt een aarden wal. Hierdoor konden troepen zich in oorlogstijd veilig verplaatsen tussen Fort Honswijk, Lunet aan de Snel en het Werk aan de Korte Uitweg.

9 PLOFSLUIS

Een fietsbrug over het Amsterdam-Rijnkanaal hangt naast de Plofsluis, die als een groot betonnen blok in het landschap ligt (zie ook p. 18). Bij het verbreden van het kanaal in 1981 bleek dat de sloop van het bouwwerk een kapitaal zou kosten. Daarom werd het kanaal om de sluis heen gegraven. In het complex zit een schietvereniging.

10 CASTELLUM FECTIO

Naast Fort bij Vechten zijn de contouren van het Romeinse fort Castellum Fectio zichtbaar gemaakt. Met een audiotour, downloadbaar in de app izi.travel, komt het verleden weer tot leven. Waarom bouwden de Romeinen juist hier een fort, hoe leefden ze en wat hebben we aan hen te danken? Starten kan vanaf de Marsdijk of het terrein van Fort bij Vechten. Vanuit Fort bij Vechten worden ook rondleidingen met een gids over het Romeinse fort gegeven.

Foto: Jessica de Korte

Foto: Anne Reijnders

11 FORT BIJ VECHTEN EN WATERLINIEMUSEUM

Fort bij Vechten is een van de grootste en mooiste forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Dagelijks zijn er rondleidingen in de historische gebouwen, met slaapvertrekken, bunkers en kruitkamers. Het Waterliniëmuseum heeft een interactieve expositie. Personages uit verschillende tijden, van prins Maurits tot een soldaat en boerin, nemen de bezoekers mee op ontdekkings-tocht. Ook kun je een virtuele parachutesprong maken, waarbij je boven de waterlinie vliegt.

Foto: Luuc Junker

12 PARK VliegBasis Soesterberg EN NATIONAAL MILITAIR MUSEUM

VliegBasis Soesterberg was de eerste belangrijke militaire vliegbasis van Nederland. Je steekt hier met de fiets de oude landingsbaan over. Na de Koude Oorlog kreeg het vliegveld een nieuwe bestemming. Er ligt nu een schitterend natuurgebied met fietspaden. Het Nationaal Militair Museum (NMM) vertelt over de historie van de Nederlandse krijgsmacht, waarbij ook de waterlinies aan bod komen. Je vindt hier de grootste militaire collectie van Nederland, van een vuurstenen pijlpunt tot een straaljager.

WEEKENDTOCHT 3 UTRECHTS WER ELDERFGOED

TIJDENS DEZE TOCHT DIE IN DE STAD UTRECHT BEGINT, MAAK JE EEN FLINKE TIJDREIS. JE FIETST LANGS DRIE UTRECHTSE WERELDERFGOEDEREN (DE HOLLANDSE WATERLINIES, DE LIMES EN HET RIETVELD SCHRÖDERHUIS) EN DE OUDE HOLLANDSE WATERLINIE. ONDER HET DOMPLEIN LIGGEN DE RESTEN VAN EEN ROMEINS CASTELLUM. DAARNA KOM JE LANGS HEEL WAT FORTEN. DE ALBLASSERWAARD EN LOPIKERWAARD ZIJN OUDE POLDERGEBIEDEN, MET VEENWEIDEN, OEVERWALLEN, KNOTWILGEN EN BOERDERIJEN. DE ROUTE GAAT LANGS CHARMANTE DORPEN EN DE VESTINGSTEDEN LEERDAM, NIEUWPOORT, SCHOONHOVEN, OUDEWATER EN WOERDEN.

LEUK OM EVEN VOOR TE STOPPEN...

1 DOMUNDER

Utrecht is zoals veel Europese steden van oorsprong een Romeins fort. Door de hooggelegen zandgronden was de Rijn hier goed doorwaadbaar en kon het castellum Traiectum uitgroeien tot een handelspost. Onder het huidige Domplein liggen de resten van het fort. In DOMunder treed je in de voetsporen van de archeologen en daal je met een zaklamp af in de tijd. Het museum toont 2000 jaar bewogen geschiedenis. Reserveren is aanbevolen.

2 KROMHOUTKAZERNE EN RIETVELD SCHRÖDERHUIS

Utrecht was vanaf de negentiende eeuw van cruciaal belang door al zijn kazernes. In de Kromhoutkazerne uit 1913 maakten generaal-majoor Kromhout en zijn ingenieurs ontwerpen voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Hier bevindt zich nu de internationale campus van de Universiteit van Utrecht. Aan de andere kant van de Waterlinieweg ligt het Rietveld Schröderhuis, een door Gerrit Rietveld ontworpen woonhuis, dat UNESCO Werelderfgoed is.

Diefdijk

Foto: Jessica de Korte

Foto: Jessica de Korte

Fort bij Asperen

3 FORT BIJ VECHTEN EN WATERLINIEMUSEUM (Zie pagina 31)

4 CASTELLUM FECTIO (Zie pagina 31)

5 VREESWIJK (MET FORT EN SLUIZEN)

Vreeswijk is een voormalig schippersdorp en maakt sinds 1972 deel uit van Nieuwegein. Het fort kwam begin negentiende eeuw pal achter de Lekdijk te liggen en beschermde de oude sluisen van Vreeswijk, die belangrijk waren voor de inundaties.

6 FORT EVERDINGEN EN DE DIEFDIJK

Fort Everdingen is een torenfort dat ervoor moest zorgen dat vijandelijke legers niet over de Lekdijk

of rivier door de waterlinie konden breken. Het ligt op een T-splitsing van de Lekdijk en Diefdijk, die nog altijd een van de belangrijkste binnendijken van Nederland is. Tegenwoordig is het fort de thuisbasis van bierbrouwerij Duits & Lauret.

7 FORT BIJ ASPEREN

Fort bij Asperen ligt op een fraaie locatie aan de Linge. Het diende als bescherming van de dijken en vier inundatiewaaiersluisen, waarvan de deuren een soort waaier vormen. Het fort is halfcirkelvormig en heeft een bomvrije geschutstoren. Rondom liggen bunkers van vlak voor de Tweede Wereldoorlog. Het koepeldak bestaat uit glazen leien uit de glasblazerij in Leerdam, die door zeshonderd kinderen zijn versierd.

WEEKENDTOCHT 3 UTRECHTS WERELDERFGOED

124 KM

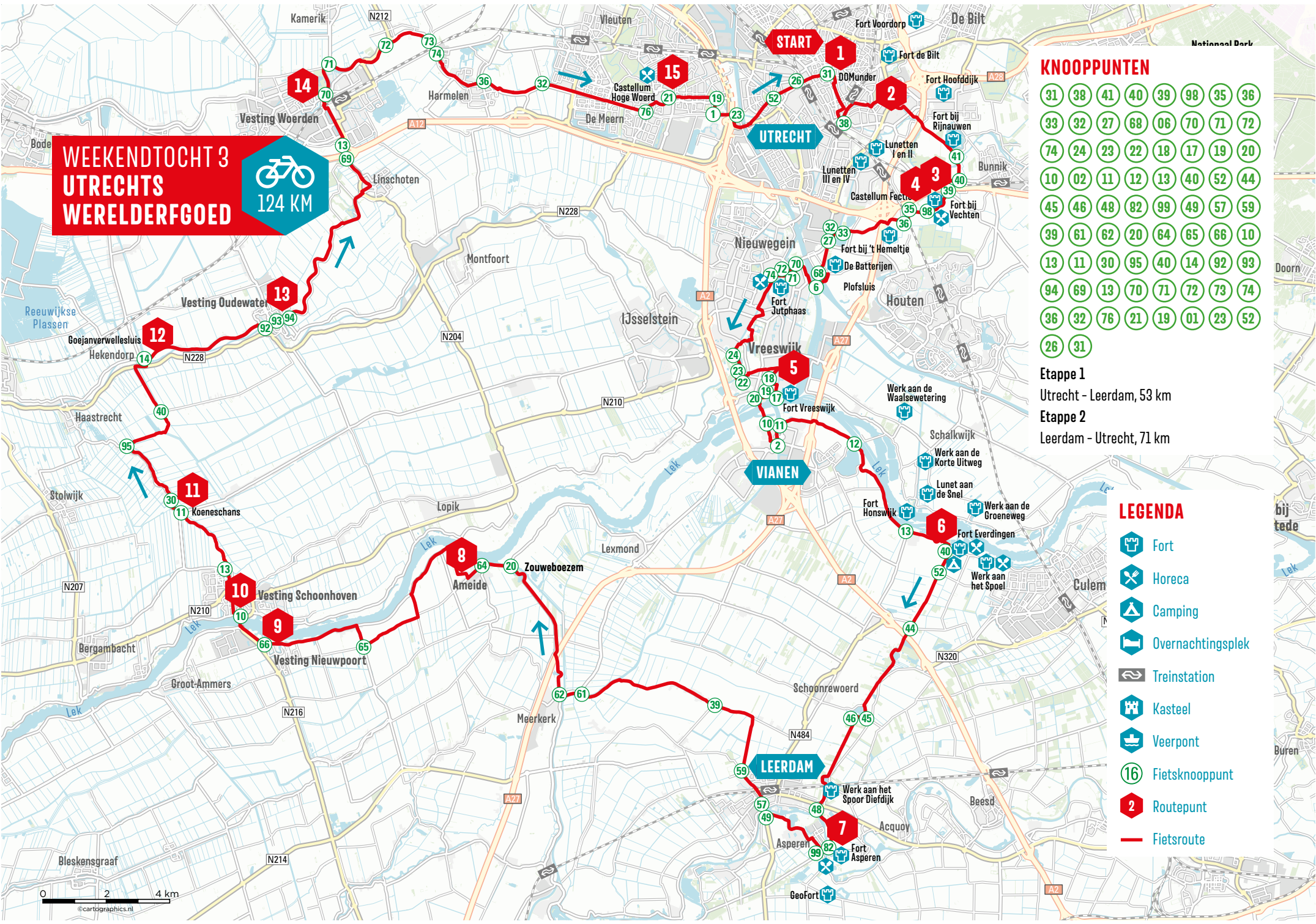
KNOOPPUNTEN

31	38	41	40	39	98	35	36
33	32	27	68	06	70	71	72
74	24	23	22	18	17	19	20
10	02	11	12	13	40	52	44
45	46	48	82	99	49	57	59
39	61	62	20	64	65	66	10
13	11	30	95	40	14	92	93
94	69	13	70	71	72	73	74
36	32	76	21	19	01	23	52
26	31						

Etappe 1
Utrecht - Leerdam, 53 km
Etappe 2
Leerdam - Utrecht, 71 km

LEGENDA

- Fort
- Horeca
- Camping
- Overnachtingsplek
- Treinstation
- Kasteel
- Veerpont
- Fietsknooppunt
- Routepunt
- Fietsroute

0 2 4 km
©cartographics.nl

8 AMEIDE

Toen de Franse legers van koning Lodewijk XIV in 1672 voor de deur stonden, legden de bewoners van Ameide razendsnel een verdedigingspost aan, die de sluiszinnen verderop moesten beschermen. Helaas veroverden de Fransen de vrij geïsoleerde voorpost al snel, waarna ze Ameide en de poldermolens platbrandden. De bewoners bouwden het direct weer op. Nu staat het mooie stadje aan de Lek vol zeventiende-eeuwse panden.

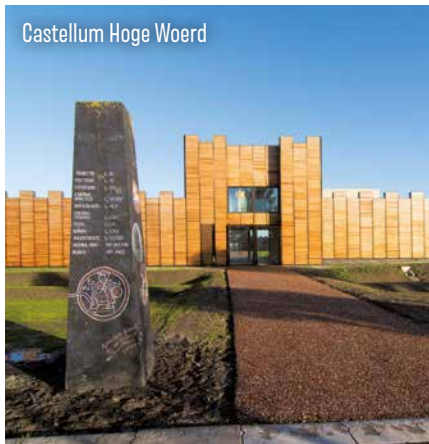

Foto: Cornélie

10 VESTING SCHOONHOVEN

Schoonhoven kent een lange historie als vestingstad. De eerste vestingwerken dateren van de veertiende eeuw. Een deel van de gracht is er nog, net als een stuk stadsmuur en de contouren van een verdedigingstoren. Toen de muren niet bestand bleken tegen kanonvuur, kwamen er aarden wallen met bastions en een gracht. De oude kazerne doet nu dienst als Zilvermuseum. Schoonhoven staat bekend om zijn goud- en zilvermeden.

Foto: Anne Hamers

12 GOEJANVERWELLESLUIS

Net ten oosten van het buurtschap Goejanverwelle (nu Hekendorp) lag in de zeventiende eeuw een schans, die de sluis beschermde. Hier, tussen de Enkele en de Dubbele Wiericke, bevond zich het smalste stuk van het inundatiegebied van de Oude Hollandse Waterlinie. Nadat Willem III het verdedigingswerk liet slopen, werd het toch weer van strategisch belang. Eind achttiende eeuw kwamen op beide oevers van de Hollandse IJssel versterkingen.

Foto: Woerden Marketing

14 VESTING WOERDEN

Woerden is een pittoreske vestingstad met een Romeinse historie. Rond 45 na Chr. ontstond hier castellum Laurium, met plek voor zo'n vijfhonderd soldaten. Door de ligging aan de Rijn vonden archeologen in Woerden meerdere Romeinse schepen. Stadsmuseum Woerden toont bijzondere spullen van de Romeinen, zoals een helm en modellen van schepen. De stad was ook een hoofdkwartier van de Oude Hollandse Waterlinie.

9 VESTING NIEUWPOORT

Nieuwpoort heeft zijn huidige vorm te danken aan het Rampjaar. Omdat de dijkpost bij Ameide keer op keer in handen kwam van de Fransen, gaven de Staten van Holland de opdracht om Nieuwpoort te versterken. Het stadje kreeg een verdedigingswal met zes bastions. Bijzonder is dat de inlaatsluis nog altijd onder het stadhuis ligt. Zo konden boeren de onderwaterzettingen niet verhinderen.

11 KOENESCHANS

In het veenriviertje de Vlist lag de Koeneschans. Dit was een ideale plek om de hoog en droog gelegen weg naar het oosten te verdedigen. Op de schans lagen aarden wallen, die in de loop van de negentiende eeuw zijn afgegraven. Toen archeologen hier in 2014 onderzoek deden, vonden ze enkele loden kogels, een knoop en gesp; overblijfselen van de krijgslieden. Met je mobiele telefoon kun je zien hoe het er hier ongeveer uitzag in het Rampjaar 1672.

13 VESTING OUDEWATER

Oudewater maakt deel uit van de Oude Hollandse Waterlinie. Na Rampjaar 1672 kreeg de stad nieuwe vestingwerken. Die werden overbodig toen de waterlinie naar het oosten schoof en tussen Oudewater en Montfoort de Linie van de Pleyt verscheen. Na 1821 mocht de gemeente de vesting ontmantelen. Oudewater heeft veel monumenten uit de zeventiende eeuw. De stad kreeg als enige plaats in Europa het privilege voor een eerlijk weegproces bij beschuldigingen van tovenarij. Niemand werd hier tot heks veroordeeld. Bij Museum De Heksenwaag kun je jezelf laten wegen.

15 CASTELLUM HOGE WOERD

Castellum Hoge Woerd is een moderne versie van het Romeinse fort Fletio dat hier tussen circa 40 tot 400 na Chr. lag. De muren, de wegen, het badhuis en de rivierloop liggen allemaal op de oorspronkelijke plek. Het museum geeft een verrassend beeld van drieduizend jaar wonen en werken in het hart van Nederland. Tijdens een interactieve tentoonstelling leer je denken als een archeoloog. Al puzzelend ontdek je wat er zoal is gevonden in de Leidsche Rijn.

MOOIE STEDEN EN DORPEN

DE FIETSTOCHTEN KOMEN DOOR HEEL WAT HISTORISCHE PLAATSEN. VAAK HEBBEN DE STADJES EN DORPEN EEN LINK MET DE WATERLINIES, MAAR NIET ALTIJD. MET GEMAK KUN JE ER UREN DOORBRENGEN. EEN DRANKJE OP HET TERRAS IS NATUURLIJK OOK HEERLIJK. OM DAARNA VERDER TE FIETSEN.

AMERSFOORT

De grootste aandachtstrekkers in Amersfoort is de Koppelpoort, de enige land- en waterpoort in Nederland. Hier kwamen in de middeleeuwen alle reizigers door naar binnen en werd de waterstand geregeld. Amersfoort barst van de monumenten, oude straatjes en grachten. Ook zijn er volop leuke winkels en terrassen. Het Mondriaanhuis is het geboortehuis van Piet Mondriaan. Hier valt te zien hoe de kunstenaar een switch maakte van realistische landschappen naar abstracte composities.

Amersfoort

Foto: Marisa Broekhuisen

Utrecht

Foto: Jurjen Drenth

UTRECHT

Het is bijna zonde om Utrecht uit te fietsen. De autovrije binnenstad ligt rondom de Domtoren, de hoogste en oudste kerktoren van Nederland. Hij heeft geweldige grachten met werfkelders en terrassen aan het water. De eeuwenoude universiteitsstad is heerlijk knus. Je kunt ook meevaren op De Meern 1, een replica van een Romeins schip. Een bekende Utrechenaar was Dick Bruna, maker van de wereldberoemde prentenboeken over Nijntje. Zijn originele atelier is zichtbaar in het Centraal Museum.

Kasteel Amerongen

Foto: Anne Hamers | RBT Heuveling & Vallée

AMERONGEN

Het schilderachtige dorp Amerongen is zo'n duizend jaar oud, en ligt tussen de uiterwaarden en bossen in. Ten noorden van de plaats verbouwden kwekers drie eeuwen lang tabak. Veel overgebleven tabaksschuren zijn inmiddels verbouwd tot woonhuis. De Franse troepen van Lodewijk XIV brandden in 1673 het kasteel plat, waar vervolgens een prachtig Huys verrees. Kasteel Amerongen geeft vandaag de dag een goed beeld van de inrichting van een adellijke familie uit het begin van de twintigste eeuw. Ook de tuin is fraai, met rosariums, een pluktuin en oude bomen.

RHENEN

Rhenen ligt aan de noordoevers van de Nederrijn. De stad speelde niet alleen een grote rol tijdens de Duitse inval in de Tweede Wereldoorlog, maar was door de eeuwen heen ook een populaire plek voor kunstenaars. In het oude stadhuis huist Stadsmuseum Rhenen, met oude schilderijen en foto's van het gebied, en uitleg over de boeiende geschiedenis.

Rhenen

Foto: Anne Hamers | RBT Heuveling & Vallée

VIANEN

Vianen is met ruim 190 rijksmonumenten een bemaarde stad waar de historie op elke hoek van de straat aanwezig is. Grote delen van de middeleeuwse verdedigingswerken zijn er nog: de stadsgracht, stadsmuren en Lekpoort. Het Stedelijk Museum zit in een oude schuilerkerk uit 1650. Toen rooms-katholieken geen eredielen meer mochten houden van de calvinistische overheid, verplaatsten ze die naar kerken die van buitenaf onherkenbaar waren. Binnen is nog altijd een kijknis aanwezig. Zo konden de katholieken in de gaten houden of er geen ongewenste bezoekers in aantocht waren.

Foto: Manja Hierbrugh

Foto: Jessica de Korte

ABCOUDE

Abcoude is een sfeerrijk dorp aan de Angstel, een kleine rivier die is verbonden met de Vecht. De vele boerderijen waren een belangrijke motor voor de regio. Een wandelpad loopt naar Fort bij Abcoude, het oudste landfort van de Stelling van Amsterdam. Natuurmonumenten zorgt ervoor dat het cultuurhistorisch erfgoed behouden blijft. Langs het Gein staat een molen die Piet Mondriaan maar liefst elf keer op canvas vastlegde. Dit is nu een vakantiehuis.

BREUKELEN

Amerikanen willen graag op de foto met de charmante ophaalbrug in Breukelen: 'Brooklyn Bridge'. Toen Nederlandse immigranten halverwege de zeventiende eeuw in Amerika aankwamen, stichtten ze nederzettingen met namen uit hun geboorteland. De beroemde Brooklyn Bridge en wijk Brooklyn in New York vernoemden ze naar dit historische dorp aan de Vecht. In Breukelen staat Kasteel Nijenrode, met daarin Nyenrode, de oudste particuliere universiteit van Nederland.

Foto: Martijn van Loken | Coni & Vecht

Glasblazerij Leerdam

Foto: Brandts

LEERDAM

Leerdam is wereldberoemd vanwege zijn glas. In de Glasblazerij van het Nationaal Glasmuseum kun je zien hoe glasblazers van heet vloeibaar glas de meest uiteenlopende kunstobjecten maken. De Zuidwal met zijn muizentorentjes herinnert aan de tijd dat Leerdam een vestingstad was. De muizentorentjes zijn kleine torenwoningen, die nog altijd worden bewoond.

HORECA EN OVERNACHTEN

LANGS DE ROUTES VIND JE VOLOP HORECA EN PLEKKEN OM TE OVERNACHTEN, VAN CAMPINGS TOT B&B'S EN LUXE HOTELS. HEEL BIJZONDER ZIJN DE FORTEN WAAR JE WAT KUNT ETEN OF WAAR JE KUNT SLAPEN. DE OPENINGSTIJDEN WISSELEN BEHOORLIJK, DUS HET IS GOED OM DE WEBSITES VAN TEVOREN TE CHECKEN. FORTEN KUNNEN IN DE WINTER DICHT ZIJN VANWEGE DE VLEERMUISVERBLIJVEN.

FORT BIJ NIGTEVECHT

Het fort is in het weekend open voor koffie, frisdranken, soep, tosti's en huisgemaakte taarten.

[FORTBIJNIGTEVECHT.NL](https://fortbijnigtevecht.nl)

FORT H IN MUIDEN

Aan de Vecht ligt café-restaurant-terras Fort H, met een zeer uitgebreid menu, van vissoep tot Chinese flensjes en kwartelboutjes.

[FORTH.NL](https://forth.nl)

FORT AAN DE KLOP

Fort aan de Klop ligt als een gastvrije oase van rust langs de Vecht en heeft een brasserie en terras.

[FORTAANDEKLOP.COM](https://fortaandeklop.com)

Foto: Alva Jankier

FORT PAMPUS

Pampus Paviljoen serveert hapjes, salades en broodjes met groenten, kruiden en paddestoelen uit eigen tuin. Je kunt de lunch ook meenemen voor een picknick. Het forteiland heeft een B&B in het oude mistklokhuisje en een camping.

[PAMPUS.NL](https://pampus.nl)

FORT UITERMEER

Paviljoen Uit & Meer heeft een terras aan het water, en serveert 's middags hamburgers, boerenbrood, maaltijdsalades en bittergarnituur. Slapen kan op een drijvend vlot.

[PAVILJOENUITERMEER.NL/WATER-FRONT.NL](https://paviljoenuitermeer.nl/water-front.nl)

FORT SPION

Een Natuurkampeerterrein (Natuurkampeerkaart nodig) heeft plek voor tien kleinere tenten.

[NATUURKAMPEERTERREINEN.NL](https://natuurkampeerterreinen.nl)

FORT NIEUWERSLUIS

De Kazernekeuken is een paar dagen per week open voor koffie, fruitsap, zelfgemaakte taarten, soep en borrelplankjes.

[FORTNIEUWERSLUIS.NL](https://fortnieuwersluis.nl)

FORT BIJ VECHTEN

Een brasserie serveert Italiaanse bollen uit de eigen houtoven, taart, soep, koffie en verse muntthee.

[FORTVECHTEN.NL](https://fortvechten.nl)

FORT JUTPHAAS

Restaurant Céline heeft 's avonds vijf- tot achtgangenmenu's met een mix tussen de Franse en Scandinavische keuken. Open voor lunch op zondagmiddag.

[RESTAURANTCELINE.NL](https://restaurantceline.nl)

FORT WERK AAN DE KORTE UITWEG (WKU)

Mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt werken in de theetuin. Het Natuurkampeerterrein heeft kampeerveldjes, een soort pipowagens en een tipi (Natuurkampeerkaart nodig).

[FORTWKU.NL](https://fortwku.nl)

FORT EVERDINGEN

Fortbrouwerij Duits&Lauret schenkt op vrijdag tot en met zondag speciaalbieren, en heeft een natuurcamping.

[FORTEVERDINGEN.COM](https://forteverdigen.com)

FORT BIJ ASPEREN

Het restaurant op het terrein serveert zowel lunch als diner. De lunch varieert van brood met geitenkaas en panini's tot een stoofpotje en nacho's.

[FORTBIJASPEREN.NL](https://fortbijasperen.nl)

FORT AAN DE BUURSTEEG

Restaurant Grebbelounge is iedere dag open voor lunch en diner.

[GREBBELOUNGE.NL](https://grebbelounge.nl)

CASTELLUM HOGE WOERD

CastellumCafé serveert pizza's uit de steenoven, burgers, bowls, pasta, antipasti en sandwiches.

[CASTELLUM.CAFE](https://castellum.cafe)

[WATERLINESWEEKENDTOCHTEN.NL](https://waterliniesweekendtochten.nl)

